

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

Кваліфікаційна робота
магістра

з теми: **«Формування професійної свідомості
майбутніх корекційних педагогів»**

Виконала: здобувач вищої освіти
2 курсу, групи SoO1-M23
спеціальності 016 Спеціальна освіта
спеціалізації 016.02 Олігофренопедагогіка
ГУБІШ Діана Миколаївна

Керівник:
Михальська С.А., доктор психологічних
наук, професор, професор кафедри
спеціальної та інклюзивної освіти

Кам'янець-Подільський - 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ СВІДОМОСТІ КОРЕКЦІЙНИХ ПЕДАГОГІВ.....	7
1.1. Поняття професійної свідомості в науковій літературі.....	7
1.2. Особливості формування професійної свідомості майбутніх корекційних педагогів	12
1.3. Специфіка роботи корекційного педагога	25
Висновки до розділу 1	35
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНЬОГО КОРЕКЦІЙНОГО ПЕДАГОГА.....	37
2.1. Визначення рівня професійної свідомості учасників дослідження	37
2.2. Аналіз та інтерпретація результатів	43
2.3. Методи розвитку професійної свідомості майбутнього корекційного педагога.....	59
Висновки до розділу 2.....	65
ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасна педагогічна парадигма визначає особливе значення професійної свідомості в контексті розвитку освітньої сфери. На цьому тлі особливо важливим є розуміння та дослідження особливостей професійної свідомості майбутніх корекційних педагогів, які мають унікальні завдання та відповідальність у вихованні та навчанні осіб із особливими освітніми потребами.

Питанням підготовки корекційних педагогів в Україні та за її межами присвячені роботи С. Миронової, Н. Пахомової, В. Синьова, В. Тарасун, О. Хохліної, А. Шевцова та ін.

Особливості формування професійної свідомості, компетентності майбутніх фахівців спеціальної освіти розкрили Н. Пахомова, Л. Руденко, Д. Шульженко та ін.

Проте вивчення наукової літератури з проблеми професійної свідомості майбутніх корекційних педагогів показало незначну кількість досліджень щодо умов формування професійної свідомості майбутніх корекційних педагогів в умовах вищої школи.

Таким чином, соціальна та психолого-педагогічна значущість проблеми, необхідність подальшого розширення її теоретичних та експериментальних досліджень і зумовили вибір теми нашого дослідження: «Формування професійної свідомості майбутніх корекційних педагогів».

Мета дослідження: проаналізувати та уточнити сутність професійної свідомості майбутніх корекційних педагогів, визначити чинники, що впливають на її формування та розвиток, а також розробити ефективні методики та стратегії для підвищення рівня професійної свідомості у цій групі фахівців.

Завдання дослідження:

- визначення теоретичних засад поняття "професійна свідомість" та їх адаптація до контексту корекційної педагогіки;
- розробка та опис методології визначення рівня професійної свідомості учасників дослідження;
- проведення емпіричного дослідження для отримання конкретних результатів щодо рівня та розвитку професійної свідомості, аналіз отриманих даних;
- формулювання методів розвитку професійної свідомості, які можуть бути використані в практичній діяльності майбутніх корекційних педагогів;
- розробка та впровадження програми тренінгу для формування професійної свідомості майбутніх корекційних педагогів.

Об'єкт дослідження: професійна свідомість майбутніх корекційних педагогів.

Предмет дослідження: теоретичні та практичні аспекти формування професійної свідомості майбутніх корекційних педагогів.

Методи дослідження. Для досягнення мети нашого дослідження використовувалися різноманітні наукові методи: аналітично-синтетичний метод використовувався для розгляду теоретичних аспектів професійної свідомості та її розвитку; емпіричне дослідження базувалося на використанні анкетування та спеціалізованих інтерв'ю для збору та аналізу даних, що стосуються рівня професійної свідомості майбутніх корекційних педагогів; статистичні методи обробки отриманих даних. Експериментальне дослідження проводилось на базі факультету спеціальної освіти, психології і соціальної роботи Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Дослідженням охоплено 24 здобувача вищої освіти.

Наукова новизна. Наше дослідження вносить суттєвий внесок у сферу корекційної педагогіки, представляючи новий погляд на професійну свідомість цих фахівців. Адаптація теоретичних концепцій професійної свідомості до контексту корекційної роботи, а також розробка методів розвитку цієї свідомості є новаторським підходом, який може стати важливою основою для подальших наукових досліджень у даній області.

Теоретичне значення. Результати дослідження допомагають у більш глибокому розумінні поняття професійної свідомості майбутніх корекційних педагогів та її впливу на їхню практичну діяльність. Враховуючи специфіку роботи цих фахівців, розширення теоретичного базису та визначення факторів, що впливають на формування професійної свідомості, має важливе значення для подальшого розвитку корекційної педагогіки.

Практичне значення. Отримані результати можуть слугувати основою для розробки та впровадження програм розвитку професійної свідомості майбутніх корекційних педагогів в освітніх установах. Враховуючи, що високий рівень професійної свідомості може позитивно впливати на результативність роботи педагога в умовах корекційної практики, практична значущість дослідження полягає у можливості покращення професійного навчання та підготовки майбутніх корекційних педагогів.

Апробація та впровадження результатів. Основні результати дослідження доповідались та отримали схвалення на щорічній науковій конференції здобувачів вищої освіти і магістрантів за підсумками НДР у 2023-2024 навчальному році Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (9 квітня 2024 року), IV Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю "Психолого-педагогічний супровід дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах спеціальної та інклюзивної освіти" (8

листопада 2024 року, м. Кам'янець-Подільський); за результатами роботи опубліковано тези.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів та висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел, що налічує 60 позицій та додатків. Загальний обсяг роботи – 79 сторінок, обсяг основного тексту роботи – 68 сторінок, в тому числі 6 таблиць та 6 рисунків.

ВИСНОВКИ

Свідомість та самосвідомість є ключовими аспектами людської психіки та існування. Свідомість визначає наше сприйняття оточуючого світу, водночас вона взаємодіє з самосвідомістю, яка є вищим рівнем осмислення власної ідентичності та ролі в суспільстві. Розвиток самосвідомості в етичному вимірі важливий для формування відповідального та морально освідленого громадянина. Зрозуміння філософських аспектів природи свідомості та її зв'язку із самосвідомістю розкриває глибокі рефлексії на тему існування та морального ставлення до світу, в якому ми живемо. Самооцінка, як фундаментальний елемент самосвідомості, визначається не лише здатністю об'єктивно та суб'єктивно оцінювати власні можливості та цінності, але й спроможністю до адаптації та розвитку. Об'єктивна самооцінка формує реалістичне уявлення про власні досягнення, суб'єктивна самооцінка визначає внутрішні переконання та емоційний стан, а емоційна самооцінка та спроможність до самоконтролю впливають на ефективність міжособистісних взаємодій. Адаптивність самооцінки стає ключовою у змінливому світі, де вона не лише допомагає вирішувати виклики, але й виявляється джерелом психологічної гнучкості та особистісного зростання. Професійна свідомість представляє собою складний конструкт, що формується під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів. Внутрішні особистісні якості, досвід та цінності співіснують із соціальним оточенням, культурним контекстом та вимогами професійного середовища. Розуміння впливу цих факторів допомагає краще осягнути сутність професійної свідомості та визначити шляхи для її подальшого дослідження та розвитку.

Цілі та задачі корекційного педагога зосереджені на створенні оптимального навчального середовища для розвитку унікальних здібностей та потенціалу кожного учня. Основні цілі включають в себе не лише передачу

знань, але й формування ключових життєвих навичок, розвиток критичного мислення та сприяння гармонійному фізичному та емоційному зростанню учнів. Задачі педагога полягають в індивідуалізації навчання, створенні позитивного психосоціального клімату та ефективній співпраці з батьками для досягнення спільних цілей в розвитку молодого покоління. Методи корекційного педагога включають в себе різноманітні стратегії та підходи, спрямовані на успішне навчання та розвиток учнів. Використання ефективних методик оцінювання, індивідуалізація навчання, активне використання технологій та співпраця з батьками стають важливими складовими успішної практики. Постійна рефлексія та самовдосконалення є ключовими елементами педагогічного професіоналізму, допомагаючи вчителям адаптуватися до змін в освітньому середовищі та забезпечувати якісну освіту, відповідну вимогам сучасності. Розвиток професійної ідентичності корекційного педагога визначається впливом різноманітних психологічних, соціокультурних та освітніх теорій. Філософські концепції, соціально-педагогічні теорії та реалії педагогічного процесу формують основу для розуміння та втілення професійної свідомості вчителя. Кожен підхід надає важливі інструменти для розвитку не лише педагогічних навичок, а й особистісного зростання, визначаючи роль вчителя в сучасному освітньому середовищі.

Проведено розробку анкет для визначення рівня професійної свідомості учасників дослідження. Очікується, що анкетування надасть можливість здійснити об'єктивну оцінку та висновки щодо рівня професійної свідомості здобувачів вищої освіти корекційної спеціальності та виявить здатність адаптувати педагогічний підхід до індивідуальних потреб.

В ході опису методик для дослідження розвитку професійної свідомості корекційного педагога використовувалася високоінформативна та адаптована до конкретного контексту анкети. Методика включала елементи вимірювання

теоретичних знань, педагогічних навичок, а також самооцінку професійної компетентності. Вибір конкретних інструментів та підходів до анкетування обґрунтовувався їхньою ефективністю та попередніми дослідженнями. Описані методи дозволяють отримати надійні та вичерпні дані щодо рівня професійної свідомості учасників дослідження, що є ключовим у визначенні ефективних стратегій подальшого професійного розвитку в цій сфері.

Отримані результати аналізу вказують на високий рівень готовності та компетентності учасників у роботі з особливими дітьми у контексті корекційно-педагогічної діяльності. Учасники демонструють високий рівень психологічної готовності, стійкості та бажання ефективно взаємодіяти з емоційно складними ситуаціями. Важливим є їхня готовність адаптувати педагогічні стратегії до індивідуальних потреб учнів, реагувати на зміни та враховувати особливості кожного учня. Високий рівень самоаналізу та бажання вдосконалення свідчать про професійну зрілість учасників, що може сприяти якісній та ефективній корекційно-розвитковій роботі в майбутньому.

Систематичний самоаналіз та рефлексія, участь у професійних тренінгах, формування груп професійної підтримки, участь у наукових конференціях та семінарах сприяють постійному підвищенню кваліфікації, обміну досвідом, а також впровадженню інноваційних підходів у роботу з особливими учнями. Ці методи створюють умови для адаптації до змін в освітньому середовищі, вдосконалення педагогічних стратегій та підтримки важливого соціального практика у сфері корекційно-розвиткової роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми соціології, психології та педагогіки: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції "Тенденції розвитку психології в Україні: історія та сучасність". К.: Либідь, 2016. 478 с.
2. Александрова О. Уявлення здобувачів вищої освіти-першокурсників про професію психолог. *Психологічні перспективи*/ гол. ред. Л. Засєкіна. Луцьк, 2014. Вип 18. С. 3-12.
3. Амацьєва О., Саяпіна С. Психологія педагогічної діяльності. Курс лекцій для здобувачів вищої освіти педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Слов'янськ : СДПУ, 2014. 305 с.
4. Андрущук І. М. Управління мотивацією професійного розвитку педагога в умовах регіональної системи післядипломної педагогічної освіти. *Педагогічний альманах*. 2013. Вип. 20. С. 183–188.
5. Андрущенко В.П. Філософія неформальної освіти: проблеми та перспективи розвитку. *Вища освіта України*. 2014. № 4. С. 5-9.
6. Антонець М.Я. Сучасні проблеми діяльності вчителя у педагогічній спадщині Василя Сухомлинського: Монографія. Рівне: Волинські обереги, 2018. 305 с.
7. Антонова Н.О. Ціннісні орієнтації здобувачів вищої освіти з різним типом готовності до професійної діяльності психолога. *Практична психологія і соціальна робота*. 2014. № 2. С. 31-35.
8. Беженар Г.Д. Управління навчальним закладом. Аналітичні накази. [упоряд. Ж. Сташко]. Київ : Шкільний світ, 2015. 102 с.
9. Берегова М. І. Дидактико-практична підготовка майбутніх корекційних педагогів до роботи в умовах освітнього інклюзивного простору:

автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2019. 19 с.

10. Бех І. Д. Рефлексія. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. 2-е видання. Київ; Сімферополь: Універсум, 2013. С. 368-371.

11. Беленька Г. В. Формування професійної компетентності сучасного вихователя дошкільного навчального закладу : Монографія. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2014. 244 с.

12. Бідюк І.А. Педагогічна психологія: Навчальний посібник. Харків: ХАІ, 2017. 55 с.

13. Боличева О.В. Персоніфікація професійних знань як чинник розвитку особистості студента-психолога : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Київ, 2015. 19 с.

14. Бондар В.І. Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен. *Рідна школа*. 2014. № 3. С. 10-14.

15. Бондар В.І. Стан спеціальної освіти та динаміка її змін. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: науково-методичний збірник / ред. кол. Н. Софій, І. Єрмаков та ін. К. : Контекст, 2014. 336 с.

16. Бондар Т.І. Формування інклюзивної компетентності в умовах інноваційної парадигми освіти. *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 7. С. 153–162.

17. Боришевський М.Й. Психологічні механізми розвитку особистості. *Педагогіка і психологія*. 2016. № 3. С. 26–33.

18. Бутківська Т.В. Проблема цінностей у соціалізації особистості. Цінності освіти і виховання : наук.-метод. зб. [за заг. ред. О. В. Сухомлинської]. К., 2017. С. 27-31.

19. Вайнола Р.Х. Організація та проведення соціально-педагогічного дослідження: (навч.-метод. посіб. для здобувачів вищої освіти спец. 231

"Соціальна робота" за освіт. програмою "Соціальна педагогіка" освіт.-кваліфікац. рівня "магістр"). Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. 212 с.

20. Варій М.Й. Загальна психологія: навч. пос. К.: «Центр учбової літератури», 2017. 968 с.

21. Васильєва К. І., Хребтова Н. П. Підготовка майбутніх педагогів до роботи в межах інклюзивного освітнього простору. *Засоби навчальної та науководослідної роботи*. 2012. № 37. С. 39–47.

22. Васильченко О. М. Репродуктивна ідентичність у структурі Я-концепції осіб студентського віку. *Теоретичні і прикладні проблеми психології: збірник наукових праць*. 2012. № 2. С. 82–89. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/tippp/2012_2/82-89.pdf

23. Веретенко І.М. Розвиток соціально-педагогічної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах України (кінець XX – початок XXI століття): автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 – соціальна педагогіка. Київ, 2018. 20 с.

24. Виявлення та підтримка обдарованості учнів загальноосвітньої школи: матер. наук.-практ. конф. Тернопіль, 2019. 242 с.

25. Вірна Ж.П. Вивчення психологічних параметрів усвідомлення професійного образу майбутніми практичними психологами. *Науковий вісник ВДУ*. 2018. № 9. С. 25-29.

26. Вчитель і асистент вчителя: ролі і відповідальність. URL: http://www.education-inclusive.com/wp-content/docs/ATATeacher_and_Teachers_Assistants_Roles_and_Responsibilities_UKR.pdf

27. Галузяк В.М. Розвиток професійної самосвідомості здобувачів вищої освіти вищих навчальних закладів: монографія. Вінниця: Нілан, 2015. 255 с.

28. Гульбс О. А. Категоріальна структура професійної свідомості викладачів вищої школи: монографія. Краматорськ: КЕГІ; Донецьк: Світ книги, 2012. 411 с.
29. Гуревич Р. С. Інформаційно-телекомунікаційні технології у навчальному процесі та наукових дослідженнях : навчальний посібник. Київ : Освіта України, 2016. 390 с.
30. Дробот О. В. Професійна свідомість керівника: навч. посіб. Київ: Талком, 2016. 338 с.
31. Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Г. Кремін. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 1040 с.
32. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
33. Засенко В. В., Прохоренко Л. І. Нова українська школа – стратегія розвитку освіти дітей з особливими потребами. *Nauka Edukacja Wychowanie IPraca. Warszawa-Siedlce*. 2018. С. 149-158.
34. Клімова Г. П. Правосвідомість: до теорії питання. *Актуальні проблеми інноваційного розвитку*. 2014. №2. С. 56-61.
35. Кушнірова Т. В. Соціальні стереотипи як чинники формування професійної свідомості майбутніх юристів: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.06. Київ, 2014. 16 с.
36. Левченко В. А. Соціально-психологічні чинники формування професійної мобільності особистості педагога в ситуаціях змін. *Методист*, 2018. 2 (74). С. 2-46. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/154284011.pdf>.
37. Лутаєнко О. М. Формування професійної компетентності майбутніх учителів в умовах сучасної освіти: теоретичні аспекти. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2304/1/O_Lutayenko_GI.pdf

38. Миронова С. П. Системний підхід до організації змісту багаторівневої професійної підготовки корекційного педагога. *Вища освіта України*. 2008. № 3. С. 107-114.
39. Мукан Н. В., Грогодза І. Ю. Професійний розвиток педагогів: теоретичні та методологічні аспекти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2013. № 5 (31). С. 18–27.
40. Наказ Міністерства освіти і науки «Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>
41. Пріма Р. М. Теоретико-методичні засади формування професійної мобільності майбутнього фахівця початкової освіти; дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.04. Луцьк. 2014. С. 66-75.
42. Професійна освіта: словник : навчальний посібник /уклад.: С. У. Гончаренко та ін. ; за ред. Н. Г. Ничкало. Київ, 2014. 78 с.
43. Профстандарт вчителя початкових класів, вчителя закладу загальної середньої освіти і вчителя початкової освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-profstandart-vchitelya-pochatkovih-klasiv-vchitelya-zakladuzagalnoyi-serednoyi-osviti-i-vchitelya-z-pochatkovoyi-osviti>
44. Прохоренко Т. Г. Професійна мобільність як фактор професійної успішності. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2020, № 9 (103). 4 (35), С. 167-174. DOI: <https://doi.org/10.21564/2075-7190.35.119654>.
45. Прядко, Л. О. Професійна мобільність майбутнього корекційного педагога. *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 26-27 березня 2015, Суми*. 2015. С. 328-330.

46. Психологічний словник /за ред. В. І. Войтка. Київ : Вища школа, 2012. 215 с.
47. Рекомендації щодо впровадження змішаного навчання у закладах фахової передвищої та вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/rekomendacij-shodo-vprovadzhennya-zmishanogo-navchannya-u-zakladahfahovoyi-peredvishoyi-ta-vishoyi-osviti>
48. Рибалко Л.С., Черновол-Ткаченко Р. І., Горбачова І. І. Формування професійної мобільності вчителів: акмеологічний підхід, загальна середня освіта. Харків: Основа. 2019. С. 81-90.
49. Семенов О. М., Козлова О. Г. Формування професійної мобільності майбутніх магістрів педагогічної освіти: теорія і практика. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. 9 (93). С. 245-258.
50. Собченко Т. М. Підготовка майбутніх педагогів до інноваційної професійної діяльності. *Педагогіка та психологія*. 2020. Вип. 63. С. 159–167.
51. Сорочан Т.М. Методологія змін у системі післядипломної педагогічної освіти. *Педагогіка і психологія*. 2016. №4 (93). С. 24-31.
52. Становських З. Л. Мотиваційно-сміслові детермінанти саморегуляції професійної діяльності педагогів. Кіровоград: Імекс, 2014. 166 с.
53. Сушенцева Л., Шевчук, Г., Дольнікова Л. Професійна мобільність педагога як умова його конкурентоздатності на сучасному ринку освітніх послуг. *Молодь і ринок*. 2016. 5 (136). С. 6-12.
54. Формування дослідницької культури молодих науковців : колективна монографія ; за ред. В.А. Семиченко. К. : Педагогічна думка, 2017. 133 с.
55. Шевченко Н. Ф. Професійна свідомість практичного психолога: структура та специфіка функціонування. *Психологія і суспільство*. Тернопіль, 2019. №4. С. 167–180.

56. Clare M., O. Robles. Blended Learning for Lifelong Learning: An Innovation for College Education Students I. J. Modern Education and Computer Science. URL: <http://www.mecs-press.org/ijmecs/ijmecs-v4-n6/IJMECSV4-N6-1.pdf>
57. Cochran-Smith M. Beyond certainty: taking an inquiry stance on practice Teachers caught in the action: professional development that matters. New York: Teachers College Press. 2021. P. 45.
58. Ganser T. An ambitious vision of professional development for teachers. *NASSP Bulletin*. 2020. № 84 (618). P. 6–12.
59. Holmes L. Understanding professional Competence: beyond the limits of functional analysis. URL: <http://www.re-skill.org.uk/relskill/profcomp.htm>
60. Khan A., Noor-ul-Qayyum, Shaik M., Maresh Ali A., Vijaya Ch. Bebi Study of Blended Learning Process in Education Context I. J. Modern Education and Computer Science. 2012. URL: <http://www.mecs-press.org/ijmecs/ijmecsv4-n9/IJMECS-V4-N9-3.pdf>